

10. Редин М.П. Осуществление преступного намерения и неоконченное преступление // Правоведение. 1999, №1. - С. 159-168.

11. Российское уголовное право. Курс лекций в 3 т. Т. Общая часть. /А.В.Наумов. 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2010. – С.424.

12. Ситникова А.И. Неоконченное преступление и его виды. Дис. ...канд.юрид.наук. Москва., 2001. – С.117.

Ф.Маликов

ТДЮУ “Жиноят процессуал ҳуқуқи”
кафедраси ўқитувчиси

БИРИНЧИ ИНСТАНЦИЯ СУД МАЖЛИСИДА ҲУКМ ЧИҚАРИШ БОСҚИЧИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Аннотация: ушбу илмий мақолада суд қарорларини қабул қилиш ва эълон қилишнинг назарий ва амалий масалалари, ушбу босқич биринчи инстанция суд мажлисининг якуний ҳулоса қилинадиган босқичи эканлиги, бу босқични такомиллаштириш юзасидан таклиф ва мулоҳазалар, хорижий мамлакатлар қонунчилиги таҳлили баён этилган.

Калит сўзлар: биринчи инстанция, суд мажлиси, суд таркиби, суд ҳукмини чиқариш, ҳукм, ажрим, суд ҳукмини эълон қилиш, судланувчининг охириги сўзи, суд мажлиси баённомаси.

Аннотация: в этой научной статье оснащены теоретические и практические задачи принятия и объявления судебных решений, которые считаются заключительным этапом судебного разбирательства рассмотрения уголовных дел в первой инстанции суда, также изложены предложения и рассуждения по совершенствованию данного этапа и сделан сравнительный анализ с законодательствами зарубежных стран.

Ключевые слова: первая инстанция, судебное заседание, состав суда, постановление приговора, приговор, принятия и объявления судебных решений, провозглашение приговора, последнее слово подсудимого, протокол в судебного заседания.

Annotation: In this scientific article theoretical and practical tasks acceptance and announcements of judgments which are considered as the final stage of judicial proceedings of consideration of criminal cases in the first instance of court are equipped, offers and reasonings on improvement of this stage are also stated and the comparative analysis with legislations of foreign countries is made.

Key words: first instance, court hearing, composition of the court, making court decisions, decision, ruling, announcing court decisions, defendant's last word, protocol of court hearing.

Биринчи инстанция суд мажлисида суд қарорларини қабул қилиш ва эълон қилиш жараёнининг ҳуқуқий тартибга солиниши суд ҳужжатларининг қонунийлигини таъминлашда муҳим процессуал аҳамиятга эга ҳисобланади. Бу авваламбор, суд томонидан қабул қилинадиган қарорлар тегишли тартибда муайян процессуал қоидаларга риоя қилган ҳолда амалга оширилиши лозимлиги билан изоҳланади. Шу маънода, дастлаб қисқача, суд қарорлари ва уларнинг ижтимоий вазифасини ёритиб, сўнгра уларни қабул қилиш ва эълон қилиш тартибига тўхталиб ўтиш лозим. Чунки, ҳукм ва бошқа барча суд ҳужжатлари жиноят процесси вазифаларини бажаришга кўмаклашади ва шу тариқа муайян ижтимоий аҳамият касб этади.

А.Ю.Таджибаева таъкидлаганидек, “Жиноят процессида суд ҳужжатлари – қонунда белгиланган процессуал шаклда ифодаланган, суд (судья)нинг ўз

ваколатлари доирасида иш бўйича туғилган саволларга ишнинг аниқланган ҳақиқий ҳолатлари ва қонун қоидаларига мос ҳолда қонунда белгиланган тартибда берган жавоблари ҳамда одил судлов вазифасини бажаришга қаратилган фаолиятни ўзида акс эттирган ҳуқуқий ҳужжатлар тизимидир”. [1, 9-10-бет.]

Суд қарори – ЖПКда бир неча маъноларда қўлланилган: 1) ЖПКнинг қатор моддаларида суд ажримиға нисбатан муқобил процессуал ҳужжат сифатида таърифланади. Хусусан, ЖПК 395-моддасида суднинг ишни судда кўриш учун тайинлаш тўғрисида, жиноят иши юзасидан иш юритишни тўхтатиб туриш тўғрисида ҳамда жиноят иши юзасидан иш юритишни тугатиш тўғрисида қарори (ажрими) хусусида сўз боради. 2) кейинчалик ЖПКнинг 397-моддасида эса, жиноят ишини судда кўриш учун тайинлаш тўғрисидаги қарор хусусида сўз боради – бунда суд қарори мустақил процессуал ҳужжат сифатида кўрсатилган; 3) шунингдек, қонун чиқарувчи “суд қарори” деганда ЖПКда кўп ҳолларда (жумладан, 427, 453-моддалар) процессуал ҳужжатни эмас, балки судья, суд раиси иродасини ҳам назарда тутган.

Амалдаги жиноят-процессуал қонунчилик процессуал ҳужжатларни фақат ёзма мазмуни ва шакллари белгилайди (баённома, қарор, ҳукм). Қоида тариқасида, ҳужжатни имзолаган шахсда унинг мазмуни учун жавобгарлик ётади.

Суд ҳужжати шакли у қонуний деб топилиши учун унинг мазмуни жавоб бериши лозим бўлган ҳуқуқий ва ахлоқий талаблар билан узвий боғлиқ. Қабул қилинган суд ҳужжатини тегишли шаклда ифодалаш маълум даражада қонунни қўллаш жараёнини яқунловчи мустақил ҳаракат ҳисобланади, шу боис ҳужжат шакли жавоб бериши лозим бўлган талаблар мустақил кўриб чиқилиши ҳам мумкин. [2, 46-47-бет.]

Суд ажрими, қарори ёки ҳукмини ифодаловчи ҳужжатда ҳуқуқий ҳужжатга хос бўлган, унинг қонунийлиги ва асослилигини тавсифлайдиган барча хоссалар акс эттирилиши лозим. Суд ҳужжатининг қонунийлиги унда тегишли суд ҳужжатини бажариш тартиби ва муддати кўрсатилишини ҳам назарда тутати. Жумладан, суднинг қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги қарориди қамоқда сақлаш муддати қанчага узайтирилгани кўрсатилиши лозим. Бу муддат дастлабки тергов органи сўраган муддат доирасида узайтирилади. [3, 85-86-бет.]

Амалдаги қонунчиликда суд қарорларини қабул қилишнинг икки хил тартиби белгиланган:

1) алоҳида хонага (маслаҳатхонага) кирган ҳолда суд қарорини қабул қилиш. Хусусан, ЎзР ЖПК 453-моддасига биноан, судланувчининг охириги сўзини эшитиб бўлганидан сўнг суд ҳукм чиқариш ёки ажрим чиқариш учун дарҳол алоҳида хонага (маслаҳатхонага) киради ҳамда бу ҳақда раислик қилувчи суд мажлиси залида ҳозир бўлганларга эълон қилади (шунингдек, ЖПК 243-моддасида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашда ҳам суд ажрими алоҳида хонада чиқарилади).

2) алоҳида хонага (маслаҳатхонага) кирмаган ҳолда суд қарорини қабул қилиш. ЎзР ЖПКда алоҳида хонага кириб чиқарилиши кўзда тутилмаган ҳолларда суд ўз хоҳишига қараб суд мажлисида ҳам ажрим ёки қарор чиқаришга ҳақли.

ЖПК 423-моддасига мувофиқ, Жиноят ишини қўшимча тергов ўтказиш учун прокурорга юбориш, янги айблов бўйича ёхуд янги шахсга нисбатан иш

қўзғатиш, ишни тугатиш ёки тўхтатиш, эҳтиёт чорасини танлаш, ўзгартириш ёки бекор қилиш, рад этиш тўғрисида ажримлар, шунингдек хусусий ажримлар суд томонидан алоҳида хонада (маслаҳатхонада) чиқарилади. Бу ажримлар алоҳида ҳужжатлар тарзида расмийлаштирилади ва суд томонидан имзоланади. Бошқа барча ажримлар суднинг хоҳиши билан ё юқорида кўрсатилган тартибда ёки ўз жойида чиқарилиб, бу ажрим суд мажлисининг баённомасига ёзиб қўйилади.

А.А.Муҳаммадиев таъкидлаганидек, “судланувчининг охириги сўзи билан суднинг алоҳида хонага (маслаҳатхонага) кириши ўртасида ҳеч қандай танаффус қилинишига йўл қўйилмайди, бу ташқи таъсирни истисно этади”. [4, 506-бет.]

Биринчи инстанция судида ҳукм чиқариш ва эълон қилиш ҳам суд муҳокамасининг бир қисми бўлиб, унда суд текширилган ҳолатларга яқуний баҳо беради, кўриб чиқилган жиноят иши бўйича қарор қабул қилади ва ўз хулосаларини шакллантиради.

Қонунчиликда суд қарорларини қабул қилишнинг сир тутилиши қондаси ўрнатилган. Жумладан, ЖПК 453-моддасига биноан, суд ҳукм чиқариш ёки ажрим чиқариш учун дарҳол алоҳида хонага (маслаҳатхонага) киради; 453-моддага мувофиқ эса, судья ҳукмини алоҳида хонада, суд эса маслаҳатхонада чиқаради, бундай пайтда мазкур хонада фақат судьянинг ўзи ёки ушбу иш бўйича суд таркибига кирган судьялар ҳозир бўлишлари мумкин, бошқа шахсларнинг ҳозир бўлишларига йўл қўйилмайди.

Амалдаги қонунчиликда судьяларнинг маслаҳатлашув тартиби ҳамда иш бир неча судья томонидан кўрилганда маслаҳатлашиш тартиби аниқ белгилаб қўйилган. Хусусан, ЖПКнинг 460-моддасида иш суд таркиби томонидан кўриладиган бўлса, ҳукм чиқариш олдида раислик қилувчи бошчилигида судьяларнинг маслаҳатлашуви ўтказилиб, раислик қилувчи суд ҳал қилиши лозим бўлган саволларни ЖПКнинг 457-моддасида кўрсатилган изчилликда қўяди. Ҳар бир савол шундай шаклда қўйилиши керакки, токи бу саволга маълумловчи ёки рад этувчи жавоб қайтариладиган бўлсин. Жавоб қайтарганидан сўнг судья жавобнинг сабаб-асосларини ифодалаши мумкин.

Ҳар бир саволни ҳал қилишда судьялардан ҳеч бири овоз беришда бетараф қолишга ҳақли эмас. Барча масалалар овозларнинг оддий кўпчилиги билан ҳал қилинади. Раислик қилувчи ҳаммадан кейин овоз беради.

Биринчи навбатда судланувчининг манфаатига тўлароқ мос келадиган фикр овозга қўйилади. Башарти оқлаш тўғрисида овоз берган судья ёки судьялар озчиликини ташкил қилиб, бошқа судьялар эса жиноятнинг тавсифи ёки жазо чораси тўғрисида ҳар хил фикрда бўлсалар, оқлаш учун берилган овоз ёки овозлар Жиноят кодексининг енгилроқ жазо чорасини назарда тутган тегишли моддаси бўйича тавсиф қилиш учун берилган овозга қўйилади.

Бугунги кунда қонунчиликдаги айрим тавофутларни бартараф қилиш мақсадида жиноят процессуал қонунчилигидаги айрим нормаларга тузатиш ва қўшимчалар киритиш даркор деб ҳисоблаймиз, жумладан, ЖПК 484-моддасининг 1-бандида қайд этилган “Ҳукмини бекор қилиш ёки ўзгартириш асослари” тизимидаги масала билан, ЖПКнинг 485-моддасида қайд қилинган масала бир хил бўлишига қарамай, улар ўртасида тафовут бор. Ўзбекистон

Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 484-моддасида “Суд терговининг тўлиқ эмаслиги ёки бир ёқлама олиб борилганлиги” деб белгиланган бўлса, 485-моддада “Терговининг тўлиқ эмаслиги ва бир ёқламалиги” деб айtilган. Буларнинг мазмуни бир хил деб бўлмайди, чунки “тергов” деганда “дастлабки тергов” тушунилади. “Суд тергови” дейилганда, эса суд мажлисининг бир қисми ангиланади. Қонун мазмунидан қайси масала хусусида сўз бораётганлигини ажратиш қийин. Лекин суд амалиётида ҳукмнинг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини текширишда дастлабки тергов фаолияти ҳам, суд тергови фаолияти ҳам бирдек кўриб чиқилади. Шу мақсадда ЖПКнинг 484-моддасининг 1-қисмига “дастлабки тергов” деган жумлани киритиш, 485-моддадаги тергов деган жумла ёнига эса “суд тергови” деган сўзни киритиш мақсадга мувофиқ бўлади.

“Терговининг тўлиқ эмаслиги ёки бир ёқламалиги” иккита мустақил масалами ёки алоҳида масалаларми деган саволга қонун етарлича жавоб бермайди. Чунки, Жиноят-процессуал кодексининг 484-моддасида улар “ёки” боғловчи сўз билан, 485-моддасида эса “ва” деган боғловчи сўз билан ёзилган. Ўзбек тилида “ёки” деган сўзда маъно ажралади, яъни ҳукм бекор бўлиши учун ё тергов тўлиқ бўлмаслиги ёки бир ёқлама олиб борилганлиги асос бўлади.

Хулоса қилиб айтганда, суд қарорларини қабул қилиш ва эълон қилиш суд муҳокамасининг сўнгги босқичи бўлиб, унда суд муҳокамасида аниқланган, текширилган далиллар ва ҳолатлар асосида иш бўйича аниқланган юридик ҳақиқат ҳуқуқий жиҳатдан расмийлаштирилади ва жиноят-процессуал низога суд томонидан якуний ҳуқуқий баҳо берилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Таджикибаева А.Ю. Жиноят процессида суд ҳужжатларининг қонунийлиги ва асослилигини таъминлаш: юрид. фан. ном. ... дисс. автореф. – Т.: ТДЮИ, 2010. – Б. 9-10.
2. Пулатов Б.Х. Некоторые аспекты сотрудничества судей, прокуроров и адвокатов в охране прав граждан // Т.: Адвокат, 2001, №2. – С. 46–47.
3. Иноғомжоновна З.Ф. Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари суд ҳимоясида // ТДЮИ Ахборотномаси. 2006 йил. 5–сон. – Б. 85–86.
4. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят процессуал кодексига шарҳлар. Муаллифлар жамоаси. – Т.: ТДЮИ, 2008. – Б. 506.

Н.Рамазонова

Ҳуқуқий тадқиқотлар маркази
катта илмий ходими

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИНГ ЖИНОЯТЛАРИ ҲАҚИДАГИ ИШЛАР БЎЙИЧА ИСБОТЛАНИШИ ЛОЗИМ БЎЛГАН ҲОЛАТЛАР

Аннотация: мазкур мақолада вояга етмаганларнинг содир этган жиноятлари борасидаги ишлар бўйича исботланиши лозим бўлган ҳолатлар таҳлил этилган бўлиб, жиноят-процессуал қонунчилиكنи такомиллаштиришга қаратилган қатор илмий асосланган таклиф ва тавсиялар назарда тутилган.

Калит сўзлар: вояга етмаганлар, исботланиши лозим бўлган ҳолатлар.

Аннотация: в данной статье анализируются обстоятельства, подлежащие доказыванию по делам о преступлениях, совершенных несовершеннолетними, а также предусмотрены научно обоснованные предложения и рекомендации по совершенствованию уголовного-процессуального законодательства.

Ключевые слова: несовершеннолетние, обстоятельства, подлежащие доказыванию.

Annotation: in the article it is analysed circumstances subject to proof in cases of crimes, committed by juveniles, moreover, considered scientifically based proposals and recommendations on perfection of the criminal procedure legality.

Key words: juveniles, circumstances subject to proof.

Мамлакатимизда турли хил соҳаларда кенг қўлмалли суд-ҳуқуқ ислохотлари амалга оширилиб келинмоқда ва уларнинг асосий вазифаси сифатида инсон ҳуқуқлари устуворлигини таъминлаш белгиланган. Инсон ҳуқуқлари тизимида вояга етмаганлар, болалар ҳуқуқлари алоҳида ўрин тутиши ҳеч биримизга сир эмас. Давлатимиз Асосий Қонуни ҳисобланмиш Конституциянинг 64-моддасида ота-оналар ўз фарзандларини вояга етгунларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбур эканлиги мустаҳкамлаб қўйилган. Ушбу ҳолат вояга етмаганларнинг катталарга берилаётган ҳамма ҳуқуқлардан фойдалана олмаслиги, ақлий ривожланиши хали тугалланмаганлиги ва бу орқали ўз ҳақ-ҳуқуқларини тўлиқ ҳимоя қила олмаслиги, шундан келиб чиқиб, давлат томонидан алоҳида ғамхўрлик ҳамда имтиёзлар берилишига муҳтожлиги билан белгиланади. Зеро, Президентимиз И.А.Каримов қайд этиб ўтганларидек, “Бугунги кунда оддий бир ҳақиқат барчамизга аён бўлиши керак олдимизда турган энг эзгу мақсадларимиз – мамлакатнинг буюк келажаги ҳам, эртанги кунимиз, эркин ва фаровон ҳаётимиз ҳам, Ўзбекистоннинг XXI асрда ҳамжамиятидан қандай ўрин эгаллаши ҳам – буларнинг барча-барчаси авваламбор янги авлод, униб-ўсиб келаётган фарзандларимиз қандай инсонлар бўлиб вояга етишига боғлиқдир”[1, 21-бет.].

Мамлакатимизда 2008 йил 7 январь куни бола ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг эркинликларини таъминлашга қаратилган “Бола ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни қабул қилинган бўлиб, ушбу